

دکتر عزت الله نگهبان پدر باستان شناسی نوین ایران و بنیان گذار موسسه باستان شناسی دانشگاه تهران

دکتر عزت الله نگهبان که فعالیت‌های تاثیر گذارش در عرصه باستان‌شناسی ایران موجب شد که به وی لقب پدر باستان‌شناسی نوین ایران داده شود، به سال 1304 خورشیدی در اهواز به دنیا آمد. اما از آنجا که پدرش نماینده‌ی مجلس بود، در تهران بزرگ شد. او تحصیلات ابتدایی را در دبستان جمشید جم و دبیرستان را در مدرسه فنی آلمانی و فیروز بهرام به پایان رسانید. دکتر نگهبان که در طی تحصیل در دبیرستان مدام به موزه ایران باستان می رفت شیفته تاریخ، فرهنگ و هنر ایران شد و در زمره نخستین گروه‌های دانشجویانی بود که در رشته نوپای باستان‌شناسی در دانشگاه تهران به تحصیل پرداخت و در سال 1328 از مقطع کارشناسی این رشته فارغ‌التحصیل شد. وی در سال 1329، برای ادامه تحصیل به آمریکا رفت و وارد مؤسسه شرق‌شناسی دانشگاه شیکاگو شد و در سال 1333 از این موسسه درجه کارشناسی ارشد گرفت. طی این سال‌ها با راهنمایی رونالد مک‌کان به بررسی سیر سفال نخودی رنگ در منطقه خوزستان پرداخت و اطلاعات بسیاری در این زمینه جمع‌آوری کرد که حاصل آن را در نهایت در رساله خود با عنوان " سیر تحول سفال نخودی " ارائه کرد.

پس از بازگشت از آمریکا در سال 1336 در دانشکده ادبیات دانشگاه تهران استخدام و به عضویت گروه باستان‌شناسی و تاریخ هنر درآمد. او در سال 1338 موسسه باستان‌شناسی دانشگاه تهران را بنا نهاد. دکتر نگهبان علاوه بر اینکه در دانشگاه تهران انجام وظیفه می‌کرد معاون اداره کل باستان‌شناسی نیز بود و در 1340 اولین حفاری مشترک دانشگاه تهران و اداره کل باستان‌شناسی را در تپه مارلیک (چراغعلی تپه) رودبار سرپرستی کرد. کاوش‌ها و یافته‌های او پس از سالهای 1340 فصل جدیدی را در باستان‌شناسی ایران باز نمود. او نمایشگاهی از آثار به دست آمده از حفاری مارلیک در 1341 در ساختمان موزه ایران باستان ترتیب داد که در نوع خود بی نظیر بود و توجه و علاقه به میراث فرهنگی و مطالعات باستان‌شناسی را بین مردم و دانشجویان افزایش داد. نگهبان همچنین با کار در منطقه باستانی هفت تپه باعث

نجات این آثار از تخریب و غارت شد. طرح کشت نیشکر می رفت که آثار موجود در این منطقه را برای همیشه از بین ببرد اما حضور نگهبان مانع از این فاجعه فرهنگی شد.

دکتر نگهبان، یکی از سرسخت‌ترین مدافعان منظم کردن فعالیت‌های مربوط به باستان‌شناسی بوده‌است. او سالیان بسیاری را در ایران به تربیت دانشجو، کشف حوزه‌های جدید فعالیت‌های باستان‌شناسی، مبارزه با قاچاقچیان اشیای عتیقه و حفاران غیرمجاز، نجات بخشی محوطه‌های تاریخی و کوششی خستگی‌ناپذیر برای ارتقای این حرفه اختصاص داد. وی در پنجمین کنگره بین‌المللی باستان‌شناسی و هنر ایران در سال ۱۳۴۷، مقاله‌ای ارائه داد و در آن ماده‌ای پیشنهاد کرد که بر اساس آن خرید و فروش اشیای باستانی به صورت غیرمجاز و از طریق قاچاق ممنوع اعلام شود و کنگره را ملزم به صدور قانونی در این زمینه کرد.

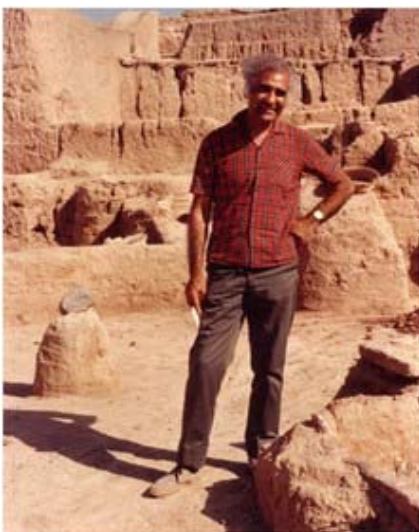

اما مهم‌ترین نقش او در پیشبرد باستان‌شناسی ایران، ایجاد کارگاه دائمی در دشت قزوین برای فعالیت‌های باستان‌شناختی دانشگاه تهران و تربیت دانشجو در این کارگاه است. از سال تحصیلی 1349_1350 در دانشگاه تهران، گروه آموزشی باستان‌شناسی و تاریخ هنر و موسسه باستان‌شناسی دانشگاه تهران دست به اقدام بی سابقه‌ای زد. این اقدام بی نظیر، الزامی کردن دروس عملی به مدت یک نیمسال کامل تحصیلی برای کلیه دانشجویان در برنامه درسی در مقاطع تحصیلی دوره لیسانس و فوق لیسانس بود. او با پشتکار فراوان و روحیه خستگی‌ناپذیر، موفق به کسب مجوز و بودجه لازم برای

تعمیر کاروانسرای مخروطه محمدآباد خره شد. این مکان منحصر به فرد به کانونی برای پژوهش‌های مستمر و دراز مدت باستان‌شناختی دانشگاه تهران تبدیل شد که در آن دانشجویان با شرکت در انواع فعالیت‌های میدانی برای پیشبرد اهداف باستان‌شناسی در ایران تربیت می‌شدند.

شاگردانی که از محضر او درس گرفته اند جزو بهترین باستان‌شناسان ایران بوده و هستند که بسیاری از آن‌ها در دانشگاه‌های طراز اول خارجی مشغول تدریس این رشته بوده و یا هستند. از جمله شاگردان دکتر نگهبان می‌توان از شادروان پرویز ورجاوند، شادروان محمد یوسف کیانی، صادق ملک شهمیرزادی، فخری دانشپورپرور، یوسف مجیدزاده، حمید خطیب شهیدی، سید منصور سجادی (استاد دانشگاه رم)، جلال الدین رفیع فر، حمیده چوبک، ناصر نوروزاده چگینی، و عباس علیزاده (استاد دانشگاه شیکاگو) نام برد.

دکتر نگهبان پس از بازنشستگی به فیلادلفیای آمریکا رفت و به چاپ گزارش‌های فعالیت‌های باستان‌شناختی خود پرداخت. مدتی نیز در موزه دانشگاه پنسیلوانیا مشغول به کار شد. او در طول حیات خود جوایز و نشان‌های متعددی دریافت کرد که از آن جمله می‌توان به بزرگ‌ترین جایزه فرهنگی باستان‌شناسی از سوی سازمان میراث فرهنگی در اردیبهشت سال 1377 به مناسبت افتتاح نمایشگاه گنجینه مارلیک در موزه ملی ایران اشاره کرد.

از وی چندین کتاب و بیش از 70 مقاله مهم علمی در زمینه باستان شناسی به چاپ رسیده است.

مرحوم عزت اله نگهبان ، استاد برجسته باستان شناسی ایران در تاریخ 16 بهمن سال 1387 در امریکا دیده از جهان فروبست.

مدتی پس از درگذشت دکتر نگهبان به پاس سال‌ها تلاش خستگی ناپذیرش در عرصه باستان شناسی ایران انجمن علمی باستان شناسی ایران، تصمیم گرفت سالانه نشانی با نام « نشان دکتر عزت اله نگهبان» به یکی از باستان‌شناسان پیشکسوت و فعال اهدا شود. این نشان برای نخستین بار در سال 1391 به شادروان «دکتر محمد یوسف کیانی» اهدا شد.

ماخذ:

نگهبان، عزت اله (1376)، مروری بر پنجاه سال باستان شناسی ایران، تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور

گفتگو با شاگردان استاد: خانم دکتر فخری دانشپور پرور، خانم دکتر حمیده چوبک، خانم زهرا جعفر محمدی